2.2. Teismų praktikos pokyčiai ginčuose dėl Europos Sąjungos paramos: nuo automatinio finansinių korekcijų taikymo prie žalos vertinimo

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Neringa Virbickaitė
El. paštas: n.virbickaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-09

Santrauka. *Europos Sąjungos paramos administravimo srityje pažeidimas, kaip jis suprantamas pagal Europos Sąjungos teisės aktus, yra kompleksinė sąvoka, kurią sudaro trys kumuliatyvios sąlygos. Nenustačius bent vienos iš sąlygų negalima konstatuoti pažeidimo Europos Sąjungos teisės aktų prasme. Tuo atveju, jei nustatomas pažeidimas, turi būti sprendžiama dėl proporcingos ir individualaus atvejo aplinkybes atitinkančios finansinės korekcijos taikymo, prioritetą teikiant tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos nustatymui. Straipsnyje analizuojama pažeidimo kvalifikavimo ir finansinės korekcijos taikymo problematika, atskleidžiant, kad ilgą laiką valdymo ir kontrolės sistemoje, taip pat Lietuvos teismų praktikoje vyravo formalus požiūris, orientuotas į nacionalinio teisės akto pažeidimo konstatavimą, tačiau ne visuomet įvertinant faktinį ar potencialų finansinį poveikį ES biudžetui bei neindividualizuojant finansinių korekcijų. Straipsnyje analizuojamas 2025 m. įvykęs Lietuvos teismų praktikos lūžis, keičiantis susiformavusį formalų požiūrį į materialųjį, reikalaujantį įvertinti ir nustatyti visus „pažeidimo“ sąvokos elementus bei individualiu vertinimu grįstą finansinę korekciją.*

Reikšminiai žodžiai: *Europos Sąjungos parama, pažeidimas, finansinė korekcija, finansinis poveikis.*

Įvadas

2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ nustato, kad „Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis“[1]. Lietuva, tapusi Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, prisiėmė kompleksinius teisinius, finansinius ir kitus įsipareigojimus, kylančius iš pirminės ES teisės ir *acquis communautaire* perėmimo. Esminis šių įsipareigojimų turinys – pareiga užtikrinti veiksmingą ir

1 Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-07-17, Nr. 111-4123.

vienodą ES teisės taikymą nacionaliniu lygmeniu, laikantis lojalaus bendradarbiavimo, teisėtumo ir teisės viršenybės principų. Ypatingą reikšmę įgyja įsipareigojimas tinkamai valdyti ir kontroliuoti ES biudžeto lėšas: valstybė narė privalo sukurti bei palaikyti efektyvias valdymo ir kontrolės sistemas, užkirsti kelią pažeidimams, juos nustatyti ir ištaisyti bei susigrąžinti nepagrįstai išmokėtas ES lėšas. Būtent valstybei narei visų pirma tenka pareiga tinkamai ir laiku nustatyti pažeidimus ir atlikti būtiną finansinį koregavimą, t. y. nustačius pažeidimus taikyti proporcingas finansines priemones (finansines korekcijas), kurios būtų nukreiptos į realios ar potencialios žalos ES biudžetui pašalinimą. Šių pareigų nevykdymas ne tik kelia grėsmę ES finansinių interesų apsaugai, bet ir pažeidžia teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių bei proporcingumo principus, kurie sudaro pamatinį narystės ES teisinį pagrindą. Kita vertus, ES lėšų gavimas ir panaudojimas tiesiogiai prisideda prie viešojo intereso gynybos, nes šios lėšos yra skirtos bendriesiems visuomenės poreikiams tenkinti ir konstituciškai reikšmingiems tikslams įgyvendinti. ES finansuojami projektai paprastai orientuoti į viešąsias paslaugas (švietimą, sveikatos apsaugą, aplinkosaugą, infrastruktūrą, socialinę įtrauktį, regioninę plėtrą), todėl jų įgyvendinimas gerina gyvenimo kokybę, mažina socialinę ir ekonominę nelygybę, užtikrina darnų vystymąsi. Neteisingai ir nepagrįstai nustatyti pažeidimai, reiškiantys, kad ES lėšos nebus panaudotos visuomenės poreikiams ir bus grąžintos į ES biudžetą, lemtų ir viešojo intereso pažeidimą. Todėl tik tinkamas pažeidimo kvalifikavimas ir proporcingų finansinių korekcijų taikymas gali užtikrinti viešojo intereso saugoti ES finansinius interesus ir visuomenės intereso neprarasti ES lėšų pusiausvyrą.

2025 m. žymi pokyčio Lietuvos teismų praktikoje laiką, kuris reikšmingai pakoregavo teismų praktikos kryptį vertinant pažeidimus, kaip jie suprantami pagal ES reglamentus, ir individualizuotos bei proporcingos finansinės korekcijos nustatymo kontekste.

2.2.1. „Pažeidimo“ sąvoka Europos Sąjungos paramos administravimo srityje: būtinosios sąlygos

Nuo tada, kai buvo įsteigta Europos anglių ir plieno bendrija[2], finansinių interesų apsaugos sričiai buvo skiriama vis daugiau dėmesio. Tačiau tik priėmus 1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentą (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos[3] (toliau – Finansinių interesų apsaugos reglamentas) buvo įtvirtintos bendrosios taisyklės, reglamentuojančios vienodus patikrinimus ir administracines priemones už Sąjungos teisės aktų pažeidimus. Finansinių interesų apsaugos reglamente (1 straipsnio 2 dalyje) pirmą kartą įtvirtinta „pažeidimo“ sąvoka: „ <...> tai bet kuris Bendrijos teisės aktų nuostatų pažeidimas, susijęs su ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, dėl kurio Bendrijų bendrajam biudžetui ar

2 1951 m. balandžio 18 d. Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartis, EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 29 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT.

3 1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, *OL L 312, 1995 12 23*, *pp. 1–4,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31995R2988.

jų valdomiems biudžetams padaroma žala sumažinant ar iš viso prarandant pajamas, gaunamas iš tiesiogiai Bendrijų vardu surinktų nuosavų lėšų, arba darant nepagrįstas išlaidas“. Nors Finansinių interesų apsaugos reglamentas taikomas visose ES politikos srityse, kalbant apie ES paramos skyrimą ir administravimą, aktualios ir taisyklės, kurios reglamentuoja daugiamečių finansinių programų įgyvendinimą ir kuriose taip pat įtvirtinama „pažeidimo“ sąvoka. 2007–2013 m. daugiametės finansinės programos įgyvendinimą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (EB) 1083/2006[4] 2 straipsnio 7 punkte pateikiama „pažeidimo“ sąvoka: „ <...> Bendrijos teisės nuostatų pažeidimas, susijęs su ūkio subjekto veiksmais ar neveikimu, kai dėl nepagrįstų Europos Sąjungos bendrojo biudžeto išlaidų padaroma arba gali būti padaryta žala bendrajam biudžetui“. 2014–2020 m. daugiametę finansinę programą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (ES) 1303/2013[5] 2 straipsnio 36 punkte pateikiama tokia „pažeidimo“ sąvoka: „<...> bet koks įgyvendinant ESI fondus padarytas Sąjungos teisės ar nacionalinės teisės, susijusios su jos taikymu, pažeidimas dėl ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, kai nepagrįstas išlaidas įtraukus į Sąjungos biudžetą padaroma ar būtų padaryta žala Sąjungos biudžetui“. Šiuo metu įgyvendinamo 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą reglamentuojančio Bendrųjų nuostatų reglamento (ES) 2021/1060[6] 2 straipsnio 31 punkte taip pat pateikiama „pažeidimo“ sąvoka: „<...> taikytinos teisės pažeidimas, padarytas dėl ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, kai nepagrįstas išlaidas įtraukus į Sąjungos biudžetą jam padaroma ar būtų padaryta žala“, o to paties reglamento 2 straipsnio 3 punkte paaiškinama, kad „taikytina teisė“ yra „Sąjungos teisė ir su jos taikymu susijusi nacionalinė teisė“. Palyginus skirtinguose reglamentuose įtvirtintą „pažeidimo“ sąvoką, matyti, kad paskutinių dviejų daugiamečių finansinių programų reglamentavime „pažeidimo“ sąvoka papildoma, kad pažeidimu laikoma ne tik Sąjungos teisės, bet ir nacionalinės teisės, susijusios su jo taikymu, pažeidimas. Tačiau tai nereiškia, kad ankstesniuose reglamentuose pateikta „pažeidimo“ sąvoka buvo suprantama kitaip. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT), atsižvelgdamas į Finansinių interesų apsaugos reglamento tikslus, išaiškino, kad

---

4 2006 m. liepos 11 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, nustatantis bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo bei panaikinantis Reglamentą (EB) N. 1260/1999, *OL L 210, 2006 7 31, pp. 25–78,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R1083.

5 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1303/2013, kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui, Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, *OL L 347, 2013 12 20, pp. 320–469,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32013R1303.

6 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1060 2021 m. birželio 24 d., kuriuo nustatomos bendros Europos regioninės plėtros fondo, „Europos socialinio fondo +“, Sanglaudos fondo, Teisingos pertvarkos fondo ir Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondo nuostatos ir šių fondų bei Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo, Vidaus saugumo fondo ir Sienų valdymo ir vizų politikos finansinės paramos priemonės taisyklės, *OL L 231, 2021 6 30, pp. 159–706,* EUR-lex, žiūrėta 2025 m. gruodžio 31 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32021R1060.

„pažeidimo“, kaip jis suprantamas pagal šį reglamentą, sąvoką, reikia aiškinti kaip apimančią ne tik Sąjungos teisės pažeidimą, bet ir nacionalinės teisės normų, padedančių užtikrinti Sąjungos lėšomis finansuojamų projektų valdymą reglamentuojančių Sąjungos teisės nuostatų tinkamą taikymą, pažeidimą[7]. Taigi galima teigti, kad „pažeidimo“ sąvoka šiuo aspektu visada turėjo būti aiškinama ir suprantama vienodai.

Matyti, kad pirmiau nurodytuose reglamentuose įtvirtintos „pažeidimo“ sąvokos turinys apima tris sąlygas: (i) nustatytas ES teisės ar nacionalinės teisės, susijusios su jos taikymu, pažeidimas, (ii) toks pažeidimas padarytas ekonominės veiklos veiksmais ar neveikimu ir (iii) dėl tokio pažeidimo yra nepagrįstų (netinkamų) išlaidų, kurias įtraukus į ES biudžetą padaroma ar būtų padaryta žala ES biudžetui. Nuosekliai formuojamoje ESTT praktikoje, aiškinant atskiruose reglamentuose nustatytą „pažeidimo“ sąvoką, yra pabrėžta, jog „tam, kad toks pažeidimas būtų padarytas, turi būti įvykdytos trys sąlygos, t. y. turi būti pažeista taikytina teisė, turi būti ekonominės veiklos vykdytojo veiksmai ar neveikimas, dėl kurių padarytas šis pažeidimas, ir turi būti padaryta reali ar potenciali žala Sąjungos biudžetui“[8]. Tokios pozicijos laikomasi ne tik ESTT, bet ir nacionalinėje teismų praktikoje[9]. Be to, ESTT, aiškindamas „pažeidimo“ sąvokos turinį ir pasisakydamas dėl trečiosios „pažeidimo“ sąvokos sąlygos, yra konstatavęs, kad draudžiama, jog bet koks Sąjungos teisės ar nacionalinės teisės, taikytinos veiksmams, finansuojamiems iš Sąjungos struktūrinių fondų lėšų, pažeidimas būtų laikomas automatiškai darančiu žalą Sąjungos biudžetui arba galinčiu jam daryti žalos, neatsižvelgiant į tokio pažeidimo poveikį Sąjungos biudžetui[10]. Taigi ne kiekvienas teisės akto pažeidimas automatiškai laikomas pažeidimu pagal reglamentus. Nenustačius bent vienos iš nurodytų „pažeidimo“ sąvokos sąlygų nebūtų galima konstatuoti pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus.

Teisingas pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimas turi ypač didelę reikšmę. Nustačius tokį pažeidimą kyla pareiga spręsti dėl neigiamų padarinių – finansinės korekcijos taikymo. Finansinės korekcijos taikymas reiškia, kad (atsižvelgiant į vertinamą situaciją) paramos gavėjas ir (ar) valstybė narė netenka visos ar dalies jam (jai) skirtos ES paramos.

---

7 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Județul Neamț ir Județul Bacău prieš Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice*, C-260/14 ir C-261/14, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=178824&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=710599.

8 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. spalio 1 d. sprendimas byloje *LSEZ SIA „Elme Messer Metalurgs“ prieš Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra,* C-743/18, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=231842&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=712066; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Obshtina Svishtov prieš Rakovoditel na Upravlyavashtia organ na Operativna programa Regioni v rastezh 2014–2020*, C-175/23, InfoCuria, žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=290700&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=713074.

9 Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-1538-624/2024, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2286201.

10 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

Atitinkamai, nenustačius tokio pažeidimo, negali būti sprendžiama dėl neigiamų padarinių – finansinės korekcijos – taikymo. Todėl teisingas pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimas yra svarbus tiek ES finansinių interesų gynybos, tiek valstybės narės viešojo intereso neprarasti skirtos ES paramos aspektais. Neteisingas pažeidimo kvalifikavimas ir nepagrįstai pritaikytos finansinės korekcijos neabejotinai lemia teisinės valstybės, teisinio tikrumo, teisingumo principų pažeidimą.

Ilgus metus valdymo ir kontrolės sistemoje bei Lietuvos teismų praktikoje vyravo formalistinis požiūris: pakakdavo konstatuoti nacionalinio teisės akto pažeidimą, neretai neįvertinant realių ar tikėtinų padarinių ES biudžetui ir neindividualizuojant finansinių korekcijų. 2025 m. įvyko Lietuvos teismų praktikos lūžis akcentuojant, kad siekiant nustatyti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES reglamentus, būtina nustatyti esant tas tris sąlygas.

2.2.2. Finansinės korekcijos taikymo ypatumai

Kaip minėta, tik nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, turi būti sprendžiama dėl finansinės korekcijos taikymo. ESTT praktikoje pabrėžtas finansinių korekcijų tikslas – susigrąžinti atitinkamų ūkio subjektų nepagrįstai gautą naudą, visų pirma, įpareigojant juos grąžinti nepagrįstai sumokėtas sumas. Pareiga grąžinti neteisėtais veiksmais nepagrįstai gautą naudą yra ne sankcija, o tiesiog pripažinimo, kad nesilaikyta sąlygų, reikalingų norint gauti pagal Sąjungos taisykles kylančią naudą, ir kad dėl to nauda suteikta nepelnytai, pasekmė[11]. Taigi finansinė korekcija, skirtingai, nei dažnai teigiama, nėra sankcija ar bauda. Šiame kontekste svarbu ir tai, kad finansinei korekcijai taikyti ir nepagrįstai gautai naudai išieškoti pagal ES reglamentus nėra reikalaujama nustatyti (įrodyti) ūkio subjekto kaltę (tyčią ar aplaidumą)[12].

Praktikoje dažniausiai nustatomi viešųjų pirkimų pažeidimai. Galiojančiuose nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose 2021–2027 m. daugiametės finansinės programos įgyvendinimą, nustatyta, kad, kai įtariamas pažeidimas susijęs su pirkimu, įvykdytu pažeidžiant teisės aktus, reglamentuojančius viešuosius pirkimus, arba tokio pirkimo pagrindu sudarytos sutarties vykdymu, su tokiu pažeidimu susijusių netinkamų finansuoti išlaidų dydis apskaičiuojamas pagal „Su pažeidimu susijusių netinkamų finansuoti projekto išlaidų apskaičiavimo metodikos“ (toliau – Metodika) 3 ir 4 punktuose nustatytą tvarką[13]. Pagal Metodikos 3 punktą, nustačius su pirkimu susijusį pažeidimą, netinkamos finansuoti projekto išlaidos apskaičiuojamos vadovaujantis Europos Komisijos 2019 m. gegužės 14 d. sprendimu Nr. C(2019) 3452, kuriuo nustatomos su Sąjungos finansuotomis išlaidomis susijusių finansinių pataisų, kurias reikia atlikti dėl taikytinų

11 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. gegužės 26 d. sprendimas *supra note*, 7; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

12 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048.

13 Lietuvos Respublikos finansų ministro 2022 m. birželio 22 d. įsakymas Nr. 1K-237 „Dėl 2021–2027 metų Europos Sąjungos fondų investicijų programos ir Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano „Naujos kartos Lietuva“ įgyvendinimo, TAR, 2022-06-22, Nr. 13361.

viešųjų pirkimų taisyklių nesilaikymo, nustatymo gairės (toliau – Gairės). Gairių 1.1 dalyje nurodyta, kad „Pažeidimas gali būti arba nebūti tiksliai įvertinamas kiekybiškai. Finansinis pažeidimo poveikis tiksliai įvertinamas kiekybiškai, jei tai įmanoma, remiantis atskirais išnagrinėtais atvejais, siekiant apskaičiuoti tikslią Komisijai netinkamai deklaruotų kompensuotinų išlaidų sumą; šiais atvejais finansinę pataisą būtina apskaičiuoti tiksliai. Vis dėlto laikoma, kad viešųjų pirkimų pažeidimų atveju finansinio poveikio tiksliai kiekybiškai įvertinti neįmanoma dėl pažeidimo pobūdžio. Todėl šiais atvejais susijusioms išlaidoms, atsižvelgiant į pažeidimų pobūdį ir sunkumą, laikantis 1.4 skirsnyje nustatytų kriterijų, turi būti taikoma fiksuoto dydžio pataisa.“ Gairių 1.4 skirsnyje nurodoma, kad apskaičiuojant taikytinos pataisos sumą atsižvelgiama į tris kriterijus: pažeidimo pobūdį, jo sunkumą ir susijusius finansinius fondų nuostolius. ESTT praktikoje išaiškinta, kad kiekvienu atveju turi būti nagrinėjama, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes ir taikant tuos tris kriterijus. Be to, pabrėžta, kad net įvertinus, jog Gairių lentelėse finansinės pataisos nustatytos atsižvelgiant į proporcingumo principą, tai netrukdo, kad pirmasis vertinimas būtų atliekamas naudojantis lentele, parengta paisant proporcingumo principo, nustatant galutinį taikytinos korekcijos dydį turi būti atsižvelgiama į visas konstatuoto pažeidimo ypatybes, palyginti su aplinkybėmis, į kurias atsižvelgta sudarant tą lentelę, kurios gali pateisinti didesnės ar, atvirkščiai, mažesnės korekcijos taikymą[14]. Taigi, pagal Gairių nuostatas, nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, visų pirma turi būti įvertinama, ar galima tiksliai nustatyti finansinį pažeidimo poveikį (nustatyti tikslią netinkamų finansuoti išlaidų sumą, susijusią su pažeidimu). Ir tik tais atvejais, kai tikslaus finansinio poveikio (tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos) neįmanoma nustatyti, taikomos fiksuoto dydžio (procentais) finansinės pataisos (normos). Antra, kiekvienu atveju taikant finansines pataisas turi būti atliktas individualus konkretaus pažeidimo atvejo vertinimas, nustatytos visos reikšmingos aplinkybės ir, atsižvelgus į pirmiau nurodytus tris kriterijus, nustatoma galutinė finansinė pataisa. Tokios nuostatos aiškiai įtvirtina, kad nustatant finansinės pataisos dydį turi būti griežtai laikomasi proporcingumo principo – vieno pagrindinių ES teisėje, reikalaujančio, kad bet kokios taikomos priemonės nebūtų per griežtos, palyginti su siekiamais teisėtais tikslais.

Tiek ESTT praktika, tiek Gairių nuostatos aiškiai suponuoja, kad joks automatinis finansinių pataisų, nustatytų Gairėse ar kitame dokumente, taikymas nėra galimas. Galiausiai tai buvo įtvirtinta ESTT 2024 m. spalio 4 d. sprendimu *Obshtina Svishtov*, C-175/23[15], nurodant, kad draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias bet koks viešųjų pirkimų taisyklių pažeidimas

14 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2016 m. liepos 14 d. sprendimas byloje *Wrocław – Miasto na prawach powiatu prieš Minister Infrastruktury i Rozwoju,* C-406/14, InfoCuria, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=181688&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=782156; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2017 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere SA prieš Ministerul Fondurilor Europene – Direcția Generală Managementul Fondurilor Externe,* C-408/16, InfoCuria, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=197488&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=785052.

15 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. spalio 4 d. sprendimas, *supra note*, 8.

yra „pažeidimas“, kaip tai suprantama pagal reglamentą, dėl kurio automatiškai taikoma finansinė pataisa, kurios dydis nustatomas pagal iš anksto nustatytą fiksuoto dydžio pataisos normų skalę. Taigi suprantama, kad ES teisei prieštarauja tokie teisės aktai ir atitinkamai tokie institucijų veiksmai, kai neįvertinus visų reikšmingų aplinkybių, pažeidimo sunkumo ir jo poveikio ES biudžetui būtų automatiškai taikoma finansinė pataisa, kurios dydis nustatomas pagal iš anksto nustatytą fiksuoto dydžio pataisos normų skalę. Nors ir pagal ankstesnę ESTT praktiką nebuvo galima automatiškai taikyti finansinių pataisų, būtent šis ESTT sprendimas padarė didžiausią įtaką nacionalinei teismų praktikai ir jos esminiams pokyčiams.

2.2.3. Lietuvos teismų praktikos analizė

Nuo 2004 m. Lietuva, be kitų finansinių instrumentų, jau įgyvendino 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumentą (BPD), 2007–2013 m. daugiametę finansinę programą, 2014–2020 m. daugiametę finansinę programą ir pradėjo įgyvendinti 2021–2027 m. ES fondų investicijų programą. Nuo pat pradžių Lietuva turėjo ir turi įsipareigojimą nustatyti pažeidimus, juos ištaisyti ir susigrąžinti neteisėtai išmokėtas ES lėšas. Taigi būtų galima manyti, kad valdžios institucijos jau turi pakankamai patirties sprendžiant, ar nustatytas teisės akto pažeidimas atitinka atskiruose reglamentuose įtvirtintą „pažeidimo“ sąvoką. Visgi teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad ankstesniais metais Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT), kuris pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo[16] 31 straipsnio 2 dalį formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus ir pagal to paties įstatymo 33 straipsnio 3 dalį nagrinėdamas bylas taiko ES teisės normas ir vadovaujasi ES teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų prejudiciniais sprendimais ES teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais, daugelyje bylų vertino, ar tinkamai nustatytas nacionalinio teisės akto pažeidimas. Dažnu atveju, jei kontrolės institucija taikė finansinę korekciją – fiksuoto dydžio normą (procentą) – pagal Gaires, teismas iš esmės pripažindavo tokį sprendimą teisėtu, nebent būdavo padaryta procedūrinių pažeidimų ar paaiškėdavo, kad nacionalinio teisės akto pažeidimo fakto apskritai nėra. Tai reiškia, kad teismų praktikoje paprastai buvo sprendžiama dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, pirmosios sąlygos egzistavimo, tačiau iš esmės nebuvo vertinama, ar dėl konkretaus nacionalinio teisės akto pažeidimo buvo ar galėjo būti padaryta žala ES biudžetui (nevertinta trečioji sąlyga). O netinkamų finansuoti išlaidų nustatymo (finansinių korekcijų taikymo) srityje beveik nebuvo skiriama dėmesio tikslios sumos nustatymui, nors tam, kaip nurodyta pirmiau, turi būti teikiamas prioritetas.

Pastebimas pokytis įvyko 2023 m., kai LVAT 2023 m. spalio 25 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023[17] pažymėjo, kad finansinio koregavimo mechanizmas pagal ES

16 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

17 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 25 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-527-629/2023, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 2 d., https://www.infolex.lt/tp/2200048.

struktūrinius fondus reglamentuojančius teisės aktus taikomas tuomet, kai nustatoma tam tikrų faktinių ir juridinių pagrindų visuma: pirma, turi būti nustatomas pažeidimas, kaip jis suprantamas pagal reglamento nuostatas (turi būti įvykdytos pirmiau nurodytos trys sąlygos); antra, nustačius pažeidimą, turi būti sprendžiama dėl padarinių – finansinės korekcijos – taikymo. LVAT taip pat konstatavo, kad vien pažeidimo nustatymo faktas nėra pakankamas pagrindas pažeidimui pagal reglamentą konstatuoti, jeigu dėl pažeidimo negalėjo būti finansinio poveikio ES biudžetui. Šiuo aspektu turi būti įvertinta ne tik tai, ar žala realiai nebuvo padaryta, bet ir potenciali žala – ar atsižvelgiant į viešojo pirkimo aplinkybes negalima atmesti galimybės, kad tas pažeidimas turėjo poveikį ES fondo biudžetui. Būtent šioje byloje teismas pasisakė tiek dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentą, sudėties ir jo kvalifikavimo reikšmės, tiek dėl proporcingos finansinės korekcijos taikymo. Pastebėtina ir tai, kad šioje byloje teismas sumažino kontroliuojančios institucijos pagal Gaires pritaikytą fiksuoto dydžio normą nuo 5 proc. iki 4 proc. ir taip įtvirtino, kad finansinės korekcijos turi būti individualizuotos bei gali būti mažesnės nei Gairėse nustatytosios.

Vis dėlto pirmiau nurodytas teismo sprendimas nedavė pakankamo impulso tolesniam (apie metus trukusiam) vienodos teismų praktikos formavimui ir iš esmės nepakeitė kontroliuojančių institucijų veiksmų priimant sprendimus dėl pažeidimų, kaip jie turi būti suprantami pagal reglamentus.

2.2.4. 2025 m. įvykęs Lietuvos teismų praktikos krypties pokytis ir jo reikšmė

Reikšmingiausi pokyčiai teismų praktikos vienodinimo kontekste įvyko 2025 m. Atlikus analizę[18], matyti, kad 2025 m. LVAT išnagrinėjo 26 apeliacinius skundus dėl kontroliuojančių institucijų (viešosios įstaigos Centrinės projektų valdymo agentūros, viešosios įstaigos Inovacijų agentūros ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūros) priimtų sprendimų dėl pažeidimų, kuriais buvo konstatuoti viešųjų pirkimų pažeidimai bei pritaikytos finansinės korekcijos (fiksuoto dydžio normos). Iš 26 išnagrinėtų apeliacinių skundų tik 4 skundai buvo atmesti, paliekant galioti pirmos instancijos teismo sprendimus, kuriais pareiškėjų skundai buvo atmesti. Ir net 22 bylose LVAT panaikino ar pakeitė pirmos instancijos teismo sprendimus: 7 atvejais buvo spręsta panaikinti pirmos instancijos teismo sprendimus ir tenkinti pareiškėjų skundus, panaikinant kontroliuojančių institucijų sprendimus visa apimti, 8 atvejais LVAT, nors ir pripažino, kad yra padaryti pažeidimai, tačiau pakeitė pirmosios instancijos sprendimus dalyje dėl finansinės korekcijos taikymo, t. y. sumažino finansinės korekcijos dydžius, 4 atvejais grąžino kontroliuojančioms institucijoms spręsti dėl finansinės korekcijos dydžio ir (ar) žalos ES biudžetui įvertinimo ir 3 atvejais grąžino pirmos instancijos teismui bylą nagrinėti iš naujo. Taigi beveik 85 proc. atvejų LVAT dėl vienokių ar kitokių priežasčių iš dalies ar visiškai

18 Buvo atlikta paieška „Infolex“ duomenų bazėje išplėstinės paieškos laukelyje „Proceso dalyviai“ nurodant kontroliuojančių institucijų, kurios priima sprendimus dėl pažeidimo juridinio asmens, kodus.

pakeitė pirmos instancijos teismo sprendimus: panaikino ar pakeitė kontroliuojančių institucijų sprendimus dėl pažeidimų. Teisininkų bendruomenėje tvirtinama, kad tokius reikšmingus pokyčius nacionalinių teismų praktikoje lėmė ESTT 2024 m. spalio 4 d. sprendimas *Obshtina Svishtov*, C-175/23, kuriame akcentuotas automatinio finansinių korekcijų taikymo negalimumas. Visgi LVAT, kaip nurodyta pirmiau, dar iki šio ESTT sprendimo buvo pasisakęs tiek dėl pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal reglamentus, kvalifikavimo (trijų sąlygų nustatymo būtinybės), tiek dėl individualizuotos finansinės korekcijos taikymo. Kita vertus, pirmiau nurodyto ESTT sprendimo reikšmė neabejotina, nes akivaizdu, jog šis sprendimas prisidėjo prie to, kad LVAT tęstų dar 2023 m. pradėtą formuoti praktiką. Be to, pasitaikė atvejis[19], kai paramos gavėjas, be kita ko, remdamasis pirmiau minimu ESTT sprendimu, siekė atnaujinti teismo procesą dėl anksčiau priimto teismo sprendimo, kuriuo jo skundas dėl kontroliuojančios institucijos priimto galimai neteisėto sprendimo dėl pažeidimo panaikinimo buvo atmestas. Tačiau LVAT vadovaudamasis ankstesne savo praktika nurodė, kad naujai suformuota ar pasikeitusi teismų praktika dažniausiai negali būti taikoma išnagrinėtai bylai ir negali būti vertinama kaip pagrindas atnaujinti procesą[20]. Nors teismas galimybės remtis naujai suformuota praktika nepaneigė, vis tik manytina, kad teismas šiuo pagrindu pasibaigusių teismo procesų ES paramos administravimo srityje nebus linkęs atnaujinti.

LVAT 2025 m. priimti sprendimai rodo esminį teismų praktikos krypties pasikeitimą ir ypač reikšmingą viešojo intereso neprarasti ES paramos gynybą. Pabrėžtina, kad vien tik vertinant LVAT sprendimus, kuriais buvo panaikinti kontroliuojančių institucijų sprendimai (įskaitant ir tuos, kuriais buvo palikti galioti pirmos instancijos sprendimai, kuriais jau buvo pakeisti kontroliuojančių institucijų sprendimai dėl pažeidimo), sumažintos finansinės korekcijos leido paramos gavėjams išsaugoti beveik 4 mln. EUR ES paramos. Pažymėtina ir tai, kad kontroliuojančios institucijos bendrai sprendimais dėl pažeidimų buvo nustačiusios iš viso apie 4,42 mln. EUR netinkamų finansuoti išlaidų. Tai reiškia, kad LVAT kontroliuojančių institucijų sprendimais nustatytą netinkamų finansuoti išlaidų sumą sumažino net apie 90 proc. Šis vertinimas nėra galutinis, nes, kaip minėta, LVAT dalį bylų grąžino kontroliuojančioms institucijoms pakartotinai spręsti dėl finansinės korekcijos dydžio ir (ar) žalos ES biudžetui egzistavimo. Taip pat dalis bylų grąžintos pirmos instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Todėl neatmestina, kad pirminė kontroliuojančių institucijų nustatyta netinkamų finansuoti išlaidų suma dar sumažės. Šiame kontekste verta pastebėti, kad nustatytos netinkamos finansuoti išlaidos negali būti deklaruojamos ES biudžetui, todėl jos turi būti padengtos iš paramos gavėjo lėšų. Dažniausiai paramos gavėjai yra viešajam sektoriui priklausantys subjektai, o tai reiškia, kad jų veikla finansuojama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų. Išlaidos, kurios yra pripažintos netinkamomis finansuoti ir negali būti padengtos iš ES biudžeto, paprastai yra dengiamos iš valstybės ar savivaldybės biudžetų. Todėl ir šiuo aspektu tinkamas pažeidimo kvalifikavimas bei proporcingos finansinės korekcijos nustatymas turi esminės

19 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2025 m. gegužės 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eP-44-415/2025, Infolex, žiūrėta 2026 m. sausio 6 d., https://www.infolex.lt/tp/2314260.

20 *Ibid*.

reikšmės, nes, prireikus netinkamas finansuoti išlaidas dengti iš valstybės ar savivaldybės biudžetų, mažiau biudžeto lėšų lieka kitiems valstybės ar savivaldybės poreikiams finansuoti.

Vertinant tai, kad teismai naikina neteisėtus ir nepagrįstus kontroliuojančių institucijų sprendimus, tokia kryptis neabejotinai turės poveikį kontroliuojančių institucijų atliekamiems veiksmams ir jų priimamų sprendimų dėl pažeidimų turiniui. Galima teigti, kad dabar valdžios institucijos turi „perkrauti" valdymo ir kontrolės sistemą pažeidimų tyrimų ir jų nustatymo srityje.

Pastebėtina, kad suformuota teismų praktika nesuponuoja poreikio keisti nustatytą teisinį reglamentavimą. Tiek ES, tiek nacionalinis reglamentavimas ne tik leidžia, bet ir įpareigoja valdžios institucijas kiekvienu nagrinėjamo teisės aktų pažeidimo atveju teisingai kvalifikuoti pažeidimo, kaip jis suprantamas pagal aktualų reglamentą, sudėtį. Tai pirmasis etapas, kurio metu turi būti nustatytos visos trys „pažeidimo" sąvokos turinį sudarančios sąlygos. Tik nustačius visas sąlygas turi būti pereinama prie kito etapo – netinkamų finansuoti išlaidų nustatymo. Šiame etape, visų pirma, būtina nustatyti, ar gali būti tiksliai apskaičiuota netinkamų finansuoti išlaidų suma, atsiradusi dėl padaryto pažeidimo. Ir tik nustačius, kad negalima nustatyti tikslios netinkamų finansuoti išlaidų sumos, turi būti sprendžiama dėl fiksuotos pataisos (procentais) taikymo. Parenkant fiksuoto dydžio pataisą būtina atlikti individualų konkretaus pažeidimo vertinimą, nustatyti visas reikšmingas aplinkybes, atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo pobūdį ir finansinius nuostolius ES biudžetui bei laikytis proporcingumo principo. Taigi kiekvieno pažeidimo tyrimo atveju turi būti atliekami nuoseklūs veiksmai, pateikiami kiekviename etape priimtų sprendimų motyvai, pagrindžiantys vienos ar kitos sąlygos egzistavimą. Tik tokiu atveju bus galima konstatuoti, kad valdžios institucijos laikėsi teisės aktuose bei teismų praktikos išaiškinimuose nustatytų pareigų, užtikrinant teisinės valstybės principo įgyvendinimą.

Pastebėtina, kad Lietuva, kaip ir kitos valstybės narės, turi teikti pranešimus EK apie nustatytus ir ištaisytus pažeidimus. Įvertinus EK teikiamas ataskaitas matyti, jog nuo įstojimo į ES iki 2024 m. imtinai Lietuva pateikė EK informaciją, kad buvo nustatyti 4 249 pažeidimai (susiję ir nesusiję su sukčiavimu) ir netinkamomis finansuoti išlaidomis pripažinta 423 767 081,00 EUR ES lėšų[21], kurių Lietuva negalėjo gauti iš ES biudžeto dėl to, kad valdžios institucijos nusprendė, jog buvo padaryta pažeidimų pagal reglamentus. Visgi įvertinus 2025 m. teismų praktiką, kuri rodo, kad kontroliuojančios institucijos netinkamai ir nepagrįstai nustatė pažeidimus ir (ar) pripažino netinkamomis finansuoti išlaidomis apie 90 proc. bendros sumos, kad iki 2025 m. dažniausiai nebuvo laikomasi nuoseklaus pažeidimo kvalifikavimo ir (ar) finansinės korekcijos individualizavimo, kyla abejonių dėl daugiau kaip 400 mln. EUR pripažinimo netinkamomis finansuoti išlaidomis pagrįstumo. Abejonių kyla tiek dėl kontroliuojančių institucijų, tiek dėl teismų (su

21 Apibendrinti duomenys įvertinus Europos kovos su sukčiavimu tarnybos metinėse ES finansinių interesų apsaugos ataskaitose (FIA ataskaita) už 2004–2024 m. pateiktus duomenis. Europos kovos su sukčiavimu tarnyba, metinės ES finansinių interesų apsaugos ataskaitos (FIA ataskaita), žiūrėta 2025 m. gruodžio 30 d., https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/reports/annual-reports-protection-eus-financial-interests-pif-report_en?prefLang=lt&etrans=lt.

nedidelėmis išimtimis) iki 2025 m. priimtų sprendimų atitikties teisinės valstybės principui ir viešojo intereso užtikrinimui. Vien tik nurodyti skaičiai rodo, kad, siekiant užtikrinti viešąjį interesą, teisinės valstybės principą, nepalaužti visuomenės pasitikėjimo (o gal reikėtų sakyti – atkurti visuomenės pasitikėjimą) kontroliuojančiomis institucijomis ir teismais, labai svarbu laikytis teismų praktikoje suformuotos krypties dėl pažeidimų kvalifikavimo ir finansinių korekcijų individualizavimo.

Išvados

1. „Pažeidimo“ sąvoka ES paramos srityje yra kompleksinė, susidedanti iš trijų sąlygų. Norint konstatuoti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, būtina nustatyti visų trijų sąlygų egzistavimą. Vien nacionalinio ar ES teisės normos pažeidimo nustatymas savaime nėra pažeidimas ES teisės prasme ir nesudaro pagrindo taikyti finansinę korekciją bei atitinkamai nustatyti netinkamas finansuoti išlaidas.
2. Nustačius pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, ir sprendžiant dėl netinkamų finansuoti išlaidų sumos nustatymo, būtina atlikti individualų pažeidimo vertinimą, atsižvelgti į pažeidimo sunkumą ir jo pobūdį ir tik tuomet spręsti dėl pažeidimui proporcingos finansinės korekcijos dydžio. Automatinis finansinių korekcijų taikymas yra nesuderinamas su ES teise, pažeidžia proporcingumo principą ir paneigia pareigą individualiai vertinti kiekvieno pažeidimo aplinkybes.
3. Finansinė korekcija pagal savo teisinę prigimtį nėra sankcija – tai priemonė nepagrįstai gautai naudai pašalinti. Sprendžiant dėl finansinės korekcijos, pirmiausia turi būti įvertinta, ar gali būti nustatyta tiksli netinkamų finansuoti išlaidų suma (tiksli nepagrįstai gauta nauda), ir tik nesant tokios galimybės – taikyti proporcingą fiksuoto dydžio normą (procentą).
4. Lietuvos teismų praktikoje 2025 m. įvyko esminis lūžis, pereinama nuo formalaus ir automatinio fiksuotų finansinių korekcijų taikymo prie individualizuoto vertinimo, apimančio pažeidimo kvalifikavimą, įskaitant realios ar potencialios žalos ES biudžetui analizę. Šie teismų praktikos pokyčiai reikšmingai prisideda prie viešojo intereso gynybos, nes leidžia išvengti nepagrįsto ES lėšų grąžinimo ir užtikrina, kad ES parama būtų panaudota visuomenei reikšmingiems tikslams.
5. Teismų praktikos pokyčiai nesudaro prielaidų keisti ES paramos administravimą reglamentuojančius teisės aktus, tačiau valdymo ir kontrolės institucijos turi pakeisti iki šiol taikytą praktiką ir kiekvienu pažeidimo tyrimo atveju aiškiai bei motyvuotai kvalifikuoti pažeidimą, kaip jis suprantamas pagal ES teisės aktus, ir esant poreikiui taikyti individualiu vertinimu pagrįstas finansines korekcijas.

Changes in court practice in disputes concerning European Union support: from automatic financial corrections to damage assessment

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Neringa Virbickaitė
E-mail: n.virbickaite@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-09

Summary. *An irregularity in the administration of European Union support, as understood under European Union law, is a complex concept consisting of three cumulative conditions. If at least one of the conditions is not met, an irregularity within the meaning of European Union law cannot be established. If an irregularity is established, a decision must be made on the application of a financial correction that is proportionate and appropriate to the circumstances of the individual case, with priority given to determining the exact amount of ineligible expenditure. The article analyzes the issues of qualifying an irregularity and applying a financial correction, revealing that for a long time, a formal approach focused on establishing a violation of national law has dominated the management and control system and Lithuanian court practice, but not always assessing the actual or potential financial impact on the EU budget and not individualizing financial corrections. The article analyses the shift in Lithuanian court practice in 2025, which replaced the established formal approach with a substantive one, requiring the assessment and determination of all elements of the concept of irregularity and a financial correction based on an individual assessment.*

Keywords: *European Union support; irregularity; financial correction; financial impact.*

LIETUVOS TEISĖ

2025

Esminiai pokyčiai

Mykolo Romerio universitetas

Redaktoriai:
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vykdančioji redaktorė
Dr. Kristina Kenstavičienė

Redakcinės kolegijos nariai:
Prof. dr. Virginijus Bitė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas)
Prof. dr. Saulius Katuoka
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas)
Prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institutas)
Doc. dr. Juozas Valčiukas
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas)

Recenzentai:
Prof. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas)
Juta Večerskytė-Brosel (Mykolo Romerio universitetas)

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)
DOI: 10.13165/LT-25-01

© Autorių kolektyvas, 2025
© Mykolo Romerio universitetas, 2025